

LIETUVA MINI PRANCIŠKAUS SKORINOS BIBLIJOS 500 METŲ SUKAKTĮ

Alma Braziūnienė | Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir leidybos tyrimų katedra
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: alma.braziuniene@kf.vu.lt

1517 m. Prahoje LDK pilietis Pranciškus Skorina, kilęs iš Polocko, pradėjo spausdinti savo tėvynainiams skirtą Bibliją. Renesanso Europoje tai buvo viena iš anksčiausiai ne lotynų kalba išspausdintų Biblijos knygų. *Rusėniškoji Biblija*, kaip ją pavadino P. Skorina, buvo leidžiama Prahoje iki 1519 m., iš viso mus pasiekė 23 (nežinome, kiek iš tiesų buvo išspausdinta) jos knygos (atskiros Biblijos dalys) senąja slavų kalba su rusėnų kalbos intarpais. Iki šiol *Rusėniškoji Biblija* meno istorikus stebina savo meniniu apipavidalinimu, kalbos, religijos, papročių ir kt. tyrėjus – savo tekstais, spaudos istorikus – aukšta poligrafine kokybe. Šios Biblijos pasirodymas – svarbus įvykis Lietuvos, Čekijos, Baltarusijos, Ukrainos ir kitų kaimyninių šalių kultūros istorijoje.

Lietuvoje P. Skorinos Biblijos 500 metų jubiliejaus atgarsiai prasidėjo 2017 m. vasario 23 d., kai Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyta autorių kolektyvo parašyta knyga *Pranciškaus Skorinos „Rusėniškajai Biblijai“ – 500¹*. Renginyje dalyvavo leidinio sudarytojas dr. Sigitas Narbutas, straipsnių autoriai dr. Rima Cicėnienė, dr. Daiva Narbutienė, habil. dr. Sergejus Temčinas, dr. Ilja Lemeškinas. Plačiau visuomenei skirtame leidinyje apžvelgta Lietuvos raštijos raida iki P. Skorinos (R. Cicėnienė), pagrindiniai P. Skorinos biografijos bruožai (S. Temčinas), P. Skorinos gyvenimo Prahoje laikotarpis (I. Lemeškinas), 1522 m. ir 1525 m. Vilniuje pasirodžiusios P. Skorinos knygos (S. Temčinas), mišlingas P. Skorinos gyvenimo saulėlydžio Prahoje laikotarpis (I. Lemeškinas) ir leidyba LDK po P. Skorinos (D. Narbutienė). Leidinyje taip pat rašoma apie P. Skorinos atminimo įprasminimą Lietuvoje (S. Narbutas), Baltarusijoje (Aleksandras Gruša), Čekijoje (I. Lemeškinas). Jau knygos sutiktuvėse susirinkusiuosius sudomino leidinio autorių atradimai: I. Lemeškino įžvalga, kad *Rusėniškosios Biblijos* pradžioje esančiame P. Skorinos portrete jis save pavaizdavęs beušį – priešingai, nei iki šiol buvo manyta („ušai“ – tai tik šešėlių reiškiantis

medžio graviūros režis). Renginį vedęs S. Narbutas šmaikštavo: „Skorina mūsų, nes be mūsų!“ Ši Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – LMAVB) išleista knyga 2017 m. kovo 28 d. buvo pristatyta Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinėje mokslinėje Jakubo Kolaso bibliotekoje Minske. Dalyvavo minėti leidinio autoriai, gausiai auditorijai buvo parodytas naujai sukurtas beūsių P. Skorinos portretas. Jo autorius – čekų knygos dailininkas Eugenijus Ivanovas.

2017 m. balandžio 12 d. LMAVB buvo atidaryta iki gegužės 30 d. veikusi paroda „Pranciškaus Skorinos *Rusėniškajai Biblijai* – 500“, originaliais bei skaitmenintais eksponatais pasakojanti apie P. Skorinos Biblijos sukūrimo kontekstą (LDK rankraštinės knygos raidą, to meto Renesanso Europos spaudos situaciją ir kt.), P. Skorinos gyvenimą ir darbus, jo idėjų sklaidą. Parodos autoriai – S. Narbutas, R. Cicėnienė, D. Narbutienė. Eksponatus parodai skolino Lietuvos, Baltarusijos, Čekijos, Vokietijos ir kitų šalių atminties institucijos. Svarbiausias parodos akcentas – iš Vokietijos Aukštutinės Lužicos krašto Giorlico miesto bibliotekos atvežtas *Rusėniškosios Biblijos* originalas. Tai nedidelio formato labai storas konvoliutas, įrištas XVII a. į šviesią odą ir itin gerai išsilaikęs. Lyginant su kitais pasaulyje išlikusiais šios knygos egzemplioriais, šis egzempliorius išskirtinis – jame yra beveik visos Biblijos dalys. Mat spausdinant Bibliją dalimis (knygomis), jos iš karto buvo ir platinamos. Taip pavienės arba kartu su kitomis jos iš Prahos keliavo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, Lenkiją, Maskvos valstybę, Vokietiją ir kitus kraštus. Lietuvoje tėra išlikusi tik viena tokia dalis – *Skaičių knyga*, saugoma LMAVB. Apie Giorlico P. Skorinos Biblijos egzempliorių pasakojo Aukštutinės Lužicos mokslinės bibliotekos direktorius Matthias Wenzelis. Giorlico egzempliorius buvo eksponuojamas specialiame stende, kiekvieną dieną atverčiant vis kitą dalinį knygos antraštinį puslapį. Taip smalsiausieji parodos žiūrovai galėjo susipažinti su vis kita Biblijos vieta, pasigėrėti P. Skorinos sukurtais frontispisais, originaliais inicialais ir iliustracijomis, tobula knygos puošybos ir teksto derme, įsitikinti, kodėl ši knyga vadinama Renesanso Europos knygos šėdevru.

2015 m. gegužės 5 d. Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmuose buvo atidaryta tarptautinė paroda „Pranciškaus Skorinos keliais su banku „Belgazprom“, veikusi iki birželio 4 d. Parodos lankytojai galėjo susipažinti su dviem P. Skorinos originalais, atvežtais į Vilnių iš Minsko, banko „Belgazprombank“ kolekcijos. Tai viena iš *Rusėniškosios Biblijos*

1 *Pranciškaus Skorinos „Rusėniškajai Biblijai“ – 500*. Sudarė Sigitas Narbutas. Vilnius: Lietuvos

mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2017. 140 p.: iliustr. ISBN 978-9986-498-72-8.

dalių – *Jobo knyga*, išleista 1517 m. Prahoje. Kaip tik *Jobo knygos* pratarmė ir pagrindinis tekstas yra rusėnų kalba – šnekamąja LDK slavų (dabartinių baltarusių ir ukrainiečių protėvių) kalba. Dėl šios ypatybės *Rusėniškoji Biblija* laikoma viena anksčiausiai į šnekamąją kalbą išverstų spausdintinių Biblijų (anksčiau buvo išleistos tik itališkai, vokiškai ir čekiškai). Kitas iš Minsko į parodą atkeliavęs P. Skorinos originalas – *Mažoji kelionių knygelė* (taip P. Skorinos pavadinta dėl savo žanro ir mažo formato), išspausdinta 1522 m. Vilniuje. Tai ypač svarbus Lietuvos knygos paminklas, pirmoji spausdintinė knyga ne tik Vilniaus, bet ir visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudos istorijoje. Ją sudaro atskiros 22 psalmių ir įvairių didaktinių pamokymų dalys (knygos), skirtos keliaujantiems (analogija katalikų *liber viaticus*). Visų 22 (ar 23) knygelių neišliko. Pilniausias 22 knygelių konvoliutas yra Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt Peterburge. Parodoje eksponuotame „Belgazprombank“ kolekcijos egzemplioriuje įrišta 18 knygelių, taigi tai vienas iš pilniausių pasaulyje išlikusių *Mažosios kelionių knygelės* egzempliorių (tokios pat apimties yra Danijos karališkojoje bibliotekoje Kopenhagoje esanti *Mažoji kelionių knygelė*).

Abi minėtas parodas jungė viešų paskaitų ciklas. 2017 m. gegužės 11 d. LMAVB vykusioje S. Temčino paskaitoje „Kas šiandien žinotina apie Pranciškų Skoriną?“ įdomiai buvo aptarti diskusiniai P. Skorinos gyvenimo ir kūrybos momentai: nežinome jo nei tikslios gimimo, nei mirties datos (spėjama, gimė prieš 1490 m., mirė prieš 1552 m.), patvirtinta konfesinė jo priklausomybė (tikrai buvo katalikas: tai rodo Pranciškaus vardo pasirinkimas, aukštos Danijos karaliaus sekretoriaus ir Vilniaus vyskupo asmeninio gydytojo bei sekretoriaus pareigos), etninė prieskyra (stodamas į Krokuvos universitetą įsirašė kaip *Lithuanus*, o į Paduvos – *Ruthenus*, bet savo knygas leido „broliams mūsų rusėnams“), aptarta P. Skorinos leidybinė programa ir leidybinės veiklos peripetijos, išleistų knygų spaudos kultūra, egzempliorių sklaida ir tiražų mįslės. Apibendrinamas prelegentas konstatavo, kad P. Skorinos gyvenimas ir jo išleistos knygos aiškiai liudija to meto LDK ir už jos ribų vykusią kultūrų sąveiką (kelių kalbų vartojimas, katalikų ir stačiatikių tradicijų sujungimas, krikščionių ir žydų ryšiai ir kt.). Po paskaitos klausytojai iš karto galėjo sukti Valdovų rūmų link ir ten apžiūrėti du P. Skorinos spaudos originalus.

2017 m. gegužės 18 d. LMAVB vyko vieša S. Narbuto paskaita „Pranciškų Skorina ir LDK raštijos tradicija“. Prelegentas atskleidė LDK iki P. Skorinos gyvavusias dvi raštijos tradicijas: katalikiškąją (rašyta lotynų kalba) ir stačiatikiškąją (rašyta kirilika), kalbėjo apie seniausius išlikusius LDK raštijos kūrinius, gyvavusias raštijos centrus, katalikiškosios ir stačiatikiškosios raštijos sampynas. Akcentuota, kad P. Skorina šiomis tradicijomis ypač kūrybiškai naudojosi

savo knygoje. Taip pat aptartos kitų LDK autorių P. Skorinos gyvenamuoju laiku parengtos spausdintinės knygos, jų sąsajos su Europos leidybos tradicijomis, LDK politinė, religinė, kultūrinė aplinka.

LMAVB parengė ir virtualią parodą „Pranciškaus Skorinos *Rusėniškajai Biblijai* – 500“ (<http://parodos.mab.lt/skorina/>). Joje eksponuojami tokioje pat kilnojamoje parodoje rodomi eksponatai su palydinčiais juos tekstais apie gyvavusią iki P. Skorinos LDK raštijos tradiciją, P. Skorinos gyvenimą, jo leidybinę veiklą Prahoje ir Vilniuje, LDK spaudą po P. Skorinos bei jo atminimo įprasminimą.

P. Skorinos Biblijos jubiliejus plačiai paminėtas Baltarusijoje. Kai kuriuose renginiuose dalyvavo ir Lietuvos mokslininkai. 2017 m. gegužės 24–25 d. Polocke, P. Skorinos gimtinėje, Nacionalinio istorijos ir kultūros muziejaus draustinio rūmuose vyko tradicinė Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos rengiama knygotyros konferencija „IV Berkovo skaitymai“, skirta baltarusių knygų leidybos 500-osioms metinėms, o kartu ir Rusijos mokslų akademijos bei leidybos centro „Nauka“ tarptautinis mokslinis seminaras „Pranciškus Skorina – asmenybė, veikla, paveldas, dabarties įvaizdžiai“. Tai buvo didelis tarptautinis renginys, sulaukęs kelių šimtų dalyvių. Konferencija išsiskyrė itin plačia temine aprėptimi (knygos kultūra, knygotyros mokslo raida, bibliografija ir pastangos išsaugoti mokslo bei kultūros paveldą, mokslo veikėjai ir jų indėlis į knygos kultūrą ir kt.). Vien P. Skorinai skirtoje konferencijos sekcijoje „Pranciškus Skorina – švietėjas, mokslininkas, pirmasis baltarusių ir rytų slavų spaustuvininkas“ buvo perskaityta 19 pranešimų, tarp jų ir Lietuvos mokslininkų: S. Narbuto „*Rusėniškoji Biblija* ir jos amžininkai: pirmieji LKD spaudiniai“, R. Cicėnienės „LDK raštijos tradicijos iki P. Skorinos“, šių eilučių autorės „P. Skorinos *Apaštalas* kitų 1525 m. paleotipų kontekste“, D. Narbutienės „Po P. Skorinos: XVI a. LDK spauda“, Andriaus Jurkevičiaus „P. Skorinos laikų Polocko miesto pareigūnų skyrimo tvarka“. Konferencijos metu buvo eksponuota LMAVB parengta kilnojamoji paroda „Pranciškaus Skorinos *Rusėniškajai Biblijai* – 500“. Vėliau ji iškeliavo į Minską, kur buvo rodoma Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinėje mokslinėje Jakubo Kolaso bibliotekoje. O rudenio pabaigoje mus pasiekė Minske išleistas mokslinių straipsnių rinkinys *Pranciškus Skorina: asmenybė, veikla, paveldas*², sudarytas kultūros istoriko A. Grušos. Knygą išleido Minsko leidykla „Belaruskaia navuka“. Solidžiam 296 puslapių leidinyje yra

2 *Francisk Skarina*: asoba, dzeinastc, spadczyna. Centr. navuk. b-ka im. Jakuba Kolasa Nac. akad. navuk Belarusi. Układ. Alaksandr Grusha. Minsk:

Belaruskaia navuka, 2017. 295 s.: iliustr. ISBN 978-985-08-2151-5.

ir keturi Lietuvos knygų istorikų straipsniai: R. Cicėnienės „Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės raštijos tradicija iki XVI amžiaus“ (p. 12–26), S. Narbuto „Rusėniškoji Biblija ir jos amžininkai – pirmieji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės leidiniai“ (p. 27–48), S. Temčino „*Tau* kryžius Pranciškaus Skorinos portretiniame raižinyje“ (p. 146–153), D. Narbutienės „Knygų leidyba Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje po Pranciškaus Skorinos“ (p. 212–222) ir baltisto I. Lemeškino, dabar dirbančio Prahos Karolio universiteto Filosofijos fakultete, straipsnis „Prahos Biblija (1488) ir Pranciškaus Skorinos *Rusėniškoji Biblija*: spausdinimo vieta“ (p. 154–194), išsiskiriantis naujų duomenų gausa ir naujomis senųjų interpretacijomis.

Rusėniškosios Biblijos jubiliejus pažymimas ir Prahoje – ten, kur ji buvo išspausdinta. 2017 m. birželio 14–15 d. Čekijos nacionalinėje bibliotekoje vyko P. Skorinai skirtas mokslinis simpoziumas. Jame perskaityta 11 pranešimų apie P. Skorinos ir jo šeimos gyvenimą, asmenybę, *Rusėniškąją Bibliją*. Simpoziume greta mokslininkų iš Baltarusijos, Čekijos, Ukrainos dalyvavo ir Lietuvos atstovai S. Narbutas ir D. Narbutienė. Dalyviai pagerbė buvusios P. Skorinos spaustuvės vietą, lankėsi kituose su P. Skorina susijusiuose Prahos objektuose, Strahovo vienuolyno bibliotekoje. Renginio metu buvo atidaryta kilnojamoji paroda „Pranciškaus Skorinos *Rusėniškajai Biblijai* – 500“. Prahoje 2017 m. lapkričio 8–9 d. vyks tarptautinė mokslinė konferencija „Pranciškus Skorina ir jo Prahos Biblija: daugiakalbis LDK kultūrinis paveldas ir šiandiena“, organizuojama Prahos Karolio universiteto kartu su Lietuvos edukologijos universitetu bei partneriais Vilniaus universitetu, Vytauto Didžiojo universitetu, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu.

Minėtos kilnojamosios parodos lietuviškoji versija keliavo po Lietuvą: 2017 m. rugsėjo 7 d. buvo atidaryta Tautinių bendrijų namuose Vilniuje, spalio mėnesį eksponuojama Vilniaus rotušėje, paskui ji grįš į LMAVB. Šia proga rugsėjo 8 d. „Literatūroje ir mene“ (p. 29–31) publikuotas R. Cicėnienės, I. Lemeškino ir S. Narbuto straipsnis „Išaugintas Lietuvos raštijos tradicijų: Pranciškus Skorina ir jo *Rusėniškoji Biblija*“.

Baigiamasis jubiliejinių *Rusėniškosios Biblijos* metų akcentas – Vilniaus rotušėje 2017 m. spalio 17 d. vyksiantis Vilniaus miesto savivaldybės, Lituanistų sambūrio, Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos bei Vilniaus rotušės rengiamas Pranciškaus Skorinos forumas. Jame mokslininkai I. Lemeškinas (Prahos Karolio universitetas), S. Temčinas (Lietuvių kalbos institutas), S. Narbutas (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) kalbės apie P. Skorinos darbų reikšmę, naujais moksliniais atradimais pasidalins su visuomene.

Lietuvos bankas 2017 m. lapkričio mėnesį išleidžia 20 Eur vertės sidabrinę kolekcinę monetą, skirtą P. Skorinos *Rusėniškajai Biblijai*. Vilniaus miesto savivaldybė 2017-uosius yra paskelbusi Pranciškaus Skorinos metais

Taigi galime teigti, kad į UNESCO minimų datų kalendorių įrašytas P. Skorinos Biblijos 500 metų jubiliejus plačiai pasaulyje minimas ne tik pačių baltarusių pastangomis. Į jį įsitraukė tarptautinė mokslo visuomenė, kartu ir Lietuvos. Tai daryti mus įpareigoja P. Skorinos tėvynės – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros paveldas, P. Skorinos kaip spaudos Vilniuje ir visoje LDK pradininko atminimas ir jo įprasminimas. P. Skorina Prahoje ir Vilniuje išspausdintomis savo knygomis liudija glaudžius Renesanso Europos ir Lietuvos kultūros ryšius. Sykiu tai ir priminimas, kad ne už kalnų 2022-ieji – Vilniaus spaudos pusės tūkstančio metų jubiliejus. Jam jau pats laikas pradėti ruoštis.

Įteikta 2017 m. rugsėjo 29 d.